

Pósa Zoltán

Költészettel a világ boldogabbá, jobbá válásáért (Magyarfalutól Csíkszeredán át Budapestig)

Iancu Laura csángó költő a *Karmaiból kihullajt* című új kötetéről és a csángó magyar kultúráról, antropológiáról beszél

Iancu Laura huszonkilenc éves korára a magyar költészet egyik nagy ígéretévé vált. Versei különleges érzékenységgel tapogatóják le a világot. Kettősség jellemzi: intellektuális fogékonyság és kötődés az ősi gyökerekhez. A csángó magyar községben, Magyarfaluban született. A Csíkszeredában, majd Budapesten diákoskodó, jelenleg is ott élő költőnő eddig három néprajzi könyvet (Johófiú Jankó, Magyarfalusi emlékek, Aranyréce), s két verseskötetet (Pár csángó szó, Karmaiból kihullajt) jelentetett meg. A Tokaji Íróklub Fialatok Nagydíját idén ő kapta. Mezey Katalin, József Attila-díjas költő, a Kilencek prominense laudációjában a végleges megfogalmazások birtokában lévő költőnek nevezte, aki ugyanakkor a saját útnak indító csángó tájegysége, a moldvai Magyarfalu folklórájának tudósaként is kapta a díjat. Iancu Lauránál most is él a kettősség, elkészült új verseskötetével, s már készül egy finnországi konferenciára.

Pósa Zoltán: – Nekünk, anyaországban élőknek a csángó költészet Lakatos Demeterhez kötődik. Az ő, szórványban formálódott magyar nyelvezetében együtt élnek ősi kifejezések, jövevényszavak és egy különös zamattal fűszerezett magyarság. Milyen indíttatást ad a költőnek a szülőhely, ebben az esetben Magyarfalu?

Iancu Laura: – Te is jól tudod, bármit is mond az ember huszonkilenc évesen hatéves koráról, az nem biztos, hogy fedi a valóságot, de azt híven tükrözi, ami itt és most élte. Nem szeretem használni a csángó kultúra megfogalmazást, amikor magamról beszélek. Szívesebben hívom Magyarfalu kultúrájának, ott születtem és cseperedtem föl. Tizenkét esztendőig ott jártam román tannyelvű iskolába, ott éltem testvéreimmel, hatod magammal, két lány és négy fiú. Magyarfalu egyéniségem legmélyéről meghatározza az életemet, a gondolkodásomat, megjelenik az írásaiban, olykor tudatosan, máskor nem. Ám azt egészen pontosan megmondani, hogy mi magyarfalusi, mi csíkszeredai, mi budapesti bennem, úgyszólván lehetetlen. Mindegyik bennem lakozik, nyelvemben, mentalitásomban él. A csángó nyelv nem egységes, minden település szinte egy-egy külön nyelvjárás, ezért bármennyire szép is, archaikus is, benne szinte lehetetlen magas filozófiát művelni. Ezért csodálom azokat a költőket, akik ki tudnak teljesíteni nyelvünkben, ami ma már számomra sem elég az önkifejezéshez.

P.Z.: – Az univerzum tágulásának első állomásaként nálad az út Magyarfaluból, a szórványból a Székelyföldre, Csíkszeredába vezetett. Miben rejlik a különbség?

I.L.: – Csíkszeredában városi környezetbe kerültem, ami egy falusi gyerekeknek óriási erőfeszítést, de óriási előrelépést is jelent. A székelyföldi magyar beszéd befogadott, elismert, értékelt, kerek univerzális nyelv, nem lenézett, kicsúfolt, mint a mi szórványbeli csángó dialektusunk. Különbség az is, hogy otthon, nálunk a tanulásnak semmi értéke nem volt. Kifogtam a tévesz korszak végnapjait, ami azt jelentette, hogy gyerek létünkre többet voltunk a mezőn, mint az iskolapadokban. S egyszerre olyan környezetben találtam magam, ahol a tudás megbecsült dolognak számít.

P.Z.: – A harmadik stáció az anyaország, annak fővárosa, Budapest, de az egyik versedben feltűnik Szeged. A *Karmaiból kihullajt* című könyvedben, Ferenczes István költő kiváló utószavában pedig olvasható, hogy a Pécsi Egyetemen PhD-s hallgató vagy. S az irodalom mellett egyenrangú komponense szellemi életednek a néprajz...

I.L.: – Már Csíkszeredában kaptam a környezetemtől egy különleges szemüveget. Rajta keresztül már másként tekintek csángó mivoltomra, mint amikor még Magyarfalván éltem. És ráébredtem: ahhoz, hogy újra csángó lehessenek, vagyis, hogy felfogjam, ki vagyok én, meg kell tanulnom a saját kultúrámat. Először a tanítóképző főiskolára kerültem. Utána felvételiztem teológiára, amelyet párhuzamosan végeztem a főiskolával. Amikor befejeztem a képzőt, a teológiai stúdiumaimmal párhuzamosan felvételiztem politológiára, s amikor befejeztem a teológiát, jelentkeztem néprajz szakra. 2007-ben mind a négy szakot befejeztem, 2006-ra pedig már PhD-ösztöndíjat nyertem a pécsi néprajzi tanszéken, ami reményeim szerint picit szintetizálja az eddigi előtanulmányaimat.

P.Z.: – Életedről költészetedre áttérve, Mezey Katalin elismerő szavainak lényege, hogy fiatal költő létedre nem kezdő lírikus vagy, hanem szikraként, a költészet teljes fegyvertárával felvértezve pattantál elénk. Nincs mit javítani verseiden se, ezt tükrözi két kiváló köteted, a *Pár csángó szó* és a *Karmaiból kihullajt*. Tehát csak akkor írsz verset, amikor a mű már belülről teljesen elkészült?

I.L.: – Nagyon érdekes és megtisztelő Mezey Kati véleménye, ezt mások nem osztják. Az viszont igaz, hogy én valóban csak akkor írok, amikor nem tudok nem-írni. A versnek legalább két iránya létezik, egy befelé és egy kifelé tartó. Eme két út nem biztos, hogy fedi egymást, ezt az ember csak remélheti, a folyamatot közvetlenül nem befolyásolhatja. A belső út az énmiattam íródó vers, ami egyáltalán nem biztos, hogy mások számára is értékes. Én csak akkor írok, ha valamit meg kell írnom, ha valamit muszáj megmagyaráznom vagy elviselnem. Ezért tűnhet úgy, hogy ezek végleges gondolatföredékek. Valószínűleg a mindenkori határaitam sikerült úgy kifeszíteni, hogy kifeszültek a véglegességig.

P.Z.: – *Miközben szóban állandóan tiltakoznak ellene, a gyakorlatban a teoretikusok mégis próbálják skatulyázni az írókat, népiékként, vagy urbánusként. A te műves munkáidnál csődöt mond az effajta osztályozás is. Nemzeti sorskérdésekről ugyanolyan eredeti módon írsz, mint a létfilozófia alapkérdéseiről. És mindenek előtt a hitről.*

I.L.: –Valóban, ez a külsődleges szempontú osztályozás a tudósok és az irodalmárok problémája. Az íróban nem úgy ébred a készlet, hogy na, most írok egy népi verset, vagy egy urbánus verset. Bennem problémák jelennek meg, amelyekben soha nem válik el a városi és a falusi élmény. Az ember elmegy egy piacra, lehet akár hatszáz éve budapesti, paraszttasszonyokkal érintkezik, vagy megnéz egy falusi tárgyú filmet, miért ne szólítaná meg az urbánus költőt az élmény, a látvány? Miért ne reflektálnék én, a magyarfalusi egy jelenségre, amit a pesti Váci utcában tapasztaltam? Azt hiszem, hogy az írás éppen fordítva „gondolkodik”, mint ahogy egyes teoretikusok elképzelik. Arról nem is beszélve, hogy „rendelésre” nem születik a vers. (Kérdés persze, hogy ki mit ért a versen). Amikor tőlem tematikus verseket kérnek, rosszul érzem magam. Félve kinyitom a mappám, és abban reménykedek, hogy találok olyan írást, ami megfelel a felkérésnek, vagy a pályázati feltételeknek. Nálam a költészet nem játék a szavakkal, nem utánzás. Valószínűleg nem a szó klasszikus értelmében vett költő vagyok, hanem olyan valaki, aki csak a költészet eszközeinek segítségével tud létezni.

P.Z.: – *A témához illik a sok csodálatos lancu Laura-sor közül egy, amely nyomban kiugrik: „a magyar parasztságot tanulom / magamon gyakorlom / a világhalált”. Ósi gyökerek és modern metafizika szintézise.*

I.L.: – A témától is függ, hogyan sikerül az archaizáló népiséget és a létfilozófiát ötvözni, de az biztos, hogy bennem megvan az intellektust kiegészítő, vagy megelőző emotív gondolkodás, ami a parasztságra jellemző.

P.Z.: – *Az is eredeti, ahogy a saját egyéniségedhez lényegíted az örök mítoszokat. Nagypénteket, a megfeszítetté-föltámadást, vagy a karácsonyt.*

I.L.: – Ha elvonatkoztatunk nagypéntek vallástörténeti lényegétől, akkor a nagypéntek azt jelenti, hogy minden jó dolog születése előtt ott van a halál, vagyis egy korábbi énnel a megszűnése szükséges ahhoz, hogy egy megújult én létezzon. A karácsony Csángóföldön az év legszebb éjszakája. Járok haza rendszeresen, a doktori dolgozatomat a saját falum vallásából írom. A néprajz nem biztos, hogy közvetlenül termékenyít, de nevel és finomít rajtam, néha inkább görcsöt okoz, de felelősségteljesebbé tesz. Azt hiszem, a művészet nem feltétlenül adja be a derekát a tudatosságunk. A művészet a maga létmódja szerint szárnyal, nehéz definiálni. Az biztos, hogy nagyobb visszafogottságot jelent számomra, hogy két minőségben kell nyilatkoznom, művészként és kutatóként. De ez nem csak az én problémám. Az biztos, hogy a két út egy célra irányul.

P.Z.: – *Akkor folytassuk beszélgetésünket a tudós néprajzokodás nyomvonalán, ami segíti az alanyi költőt is, ugyanakkor elfoglalja az alkotó énjét az ihlet szüneteiben. Két mesekönyved anyagát, a Johófiú Jankót és az Aranyrécét már csak felnőttként kezdted el gyűjteni, vagy korábban is éreztél effajta készletet?*

I.L.: – Ismétlem, amikor az ember erről beszél, nem biztos, hogy a teljes igazságot mondja és hogy valóban úgy történt-e minden, ahogy visszaemlékezik. Mintha úgy alakult volna, hogy amikor tizenkét éves koromban Magyarfaluból Csíkszeredára kerültem, bár fizikailag eltávolodtam, a lelki kötődés erősödött, s minél távolabb kerültem térben és időben, annál jelentősebbé vált Magyarfalu a fejemben, a lelkemben, az érzelmvilágomban. Amikor Csíkban éltem, kezdtem a földjeimre és a falura úgy tekinteni, mint egy érdekességre. Csíkszeredában tudtam meg, hogy édesapám mesével altatott minket. A fogyatkozó félnyelvűségben mi azt a szót sem ismertük, hogy mese. A mese otthon: beszéd. Beszéd volt az is, ha apám elmondta a Hamupipókéét, beszéd volt az is, ha anyám találkozott az erdőben egy viperával és azt elmesélte nekünk. Másrészről pedig, Csíkszeredában, áldott jó tanáraink, Istennek hála, mindig kiadták a feladatot: gyerekek, hazamentek karácsonyra, pihenjete is, de azért mindenki hozzon magával egy új népdalt, népmesét, gyógynövényt, hasonlókat. Ennek köszönhetem, hogy felfokozódott bennem a kíváncsiság falum folklórja iránt. Egy másik tényező az volt, hogy mesemondással kizárólag idősebb, beteg asszonyok foglalkoztak. Ők kérték tőlem – látván az érdeklődésem –, hogy rögzítsem a történeteiket, meséiket. Fölvettem szalagra a meséket, összeállt egy adatbázis, amit később bővítettem, más falvakból származó szövegekkel. Az már gyakorlati kérdés volt, hogy közlésűkhöz megkeressük az anyagi forrásokat. CD-k, kazetták és két kötetet jelent meg.

P.Z.: – *Maga a falu egy képes, szociografikus kötetben is megjelenik. Ötödik könyved a Magyarfalusi emlékek című fényképes monográfia. Hogy sikerült összeszedned ennyi szép fényképet, s miért éppen ezt a módszert választottad?*

I.L.: – Az ember elkezd a saját múltján és a saját közössége történetén gondolkodni, kutakodni, több-kevesebb tudományos módszerrel, és keresi a forrásokat, amelyek nagy része még mindig hozzáférhetetlen. A román intézményekben – egyes erdélyi tudósok szerint – minden hozzáférhető, én több helyen próbálkoztam sikertelenül, számomra nem él ez a lehetőség. Kerestem olyan forrásokat, amelyek az eddiginél több fényt derítenének csángó mivoltunkra. Most sikerült a plébániára bejutni és az anyakönyveket kijegyzetelni, de erre nekem tizenhárom évet kellett várnom. És kellett hozzá egy fiatal, más szemlélettel rendelkező plébános. Magyarfalun helyben elérhető írott forrásaiként a személyes levelek és a fényképek kínálkoztak. Személyes leveleket az ember nem szívesen kér el, mert annak felhasználásakor nagyon sok erkölcsi kérdést kellett volna magamra vállalni, ezt egyelőre zároltam. A fényképek annál érdekesebbeknek bizonyultak, s elhatároztam, hogy megpróbálom rekonstruálni írásban a vizuálisan megjelenített tartalmakat. A családi képeken azok az események kaptak helyet, amelyek a magyarfalusiak számára fontosak voltak. (Belső szempont). A csángókról, ha nem is túl sok, de már jó néhány fényképalbum megjelent. Ezek számomra bármily csodálatosak, értékesek, mégis egyoldalúak. (Külső szempont). Eme csángókról szóló fényképfelvételek a világnak és nem a csángóknak szólnak, nem azt a képet tükrözik, amit mi a világnak önmagunkról föl szeretnénk mutatni. Ezzel a kötettel a rólunk kialakult összképet olyan fotókkal bővítem, amelyek a helyiek számára is lényeges dolgokat rögzítettek. S mindjárt kiderül, hogy nem is annyira nyomorúságos a földnek eme kis szeglete, nem is annyira szegény, hanem egyszerűen a megszokotthoz képest más értékrend szerint működő, más gazdasági körülmények között élő és működő kultúráról van szó. Számomra ez volt a legfontosabb célja a fénykép-monográfiának. Az már csak ráadás, hogy az 1940-es évek után az akkori Magyarfalunak 846 lakosa volt, s ebből háromszáznegyven valahány áttelepül Baranya megyébe, azaz több mint a fele. Azóta megháromszorozódott a település lakossága. Azt gondoltam, hogy a ma Egyházaskozáron élő magyarfalusiakat is bevonom ebbe a kötetbe és egy ilyen szimbolikus térben összetartozóvá teszem őket.

P.Z.: – Egy korábbi, Magyar Nemzetbeli beszélgetésünkben elmondtad, hogy idén levélműfajú publicisztikai kötet, jövőre a harmadik verskötet kiadására készülsz. Mi a helyzet a néprajzzal?

I.L.: – A csángó társadalomra és kultúrára a szóbeliség jellemző. Ebben a világban, ahol a hat-tíz-tizenöt tagú család minden tagja a világ más-más pontján él, a kapcsolathálózatokban meghatározó a kép, a fénykép, maga a technika egésze. Itt a tárgyak, gesztusok, rítusok a fontosak, olvasáskultúráról alig beszélhetünk. A vizuális antropológiai témák kutatásához tehát kiváló ez a kultúra. Én azonban mégsem ezt a szálát követem. A moldvai magyarok világában a hit és a vallás valami egészen különleges dolog. Végtelenül nagy kihívás számomra ezzel a kérdéssel foglalkozni.

P.Z. – E beszélgetésünk Tokajban, a 36. Tokaji Íródtábor második napján készült. Sokan megkérdőjelezték, van-e az irodalmi ünnepeknek jelentősége egy olyan korban, ahol a hatalom is művészetellenes és az átlagember is, soha ily mértékben nem szokott le az olvasásról, mint most.

I.L.: – Azt hiszem, az alkotónak nem azzal kell törődnie, hogy statisztikailag mit mutatnak a számok az olvasókról, a nem olvasókról. Amit a kegyelem, a tehetség révén közvetíteni tud a világról, annak boldogságáért, jobbá válásáért, azt ne tartsa magánál, engedje szabadon. Ahogy a költészet napja, az ünnepi könyvhét, a Tokaji Íródtábor ünnepe is önmagáért van. Nem kell az összetartó dolgokat szétválasztani. Persze, lehet sírni, követelőzni és kétségbe esni, de akkor azokkal szemben vagyunk tisztességtelenek, akik olvasnak. Az ő kedvükért, a művészet kedvéért mindez akarva, nem akarva működni fog, mert az irodalom él, él és élni fog.



Lengyel Orsolya: Róma III. (I. Ars Pannonica)